

(Време, 26.02.2009)

Недавно се појавила књига под насловом Слобода, једнакост, солидарност и интернационализам : Иза зови и перспективе савремене левице у Србији (уредили Ивица Младеновић и Милена Тимотијевић, издавач "Friedrich Ebert Stiftung", Београд 2008). Пре годину дана књига с таквим насловом изазвала би тек чуђење, ако не и подсмјех. Данас то изгледа некако нормално и нитко се не пита стоји ли у позадини те публикације злогласни ЈУЛ или какво слично страшило.

Зашто је тако?

Након пада Берлинског зида 1989, који је симболички означио пропаст или – боље речено, самоурушавање тзв. реалног социјализма – бројни су оптимисти исказивали своје чврсто увјерење да је свијет неповратно доспио на прави пут. Комунистичка странпутица завршила је у провалији гдје јој је и мјесто, десни тоталитаризми су још раније доживјели своје историјске поразе; они најмоћнији међу њима на темељу резултата Другога свјетског рата, када су војно поражени, њихови модифицирани заостаци попут франкизма или салазаризма услијед биологије, војне диктатуре попут грчке или чилеанске услијед промијењене констелације, и тако редом. Либерални капитализам постаје истином новог свијета и обећава напредак и благостање за све. Тај оптимизам можда је најупечатљивије или макар најдопадљивије формулирао амерички теоретичар Францис Фукујама (Крај повијести).

Љевицу је доминантна свијест изједначила с пропалим "комунизмом" совјетског типа. А та доминантна свијест коју су промовирали mainstream медији и mainstream интелектуалци опће праксе битно је обиљежена промјенама у концепту либералне демократије до којих је дошло током осамдесетих година прошлог стољећа. Наиме, у

временима која су непосредно претходила паду Зид на сцену ступа нова доминантна концепција, по именима њезиних политичких протагониста названа реганизмом и тачеризмом. Ту концепцију, економијско-политички засновану на постулатима Чикашке школе, а теоријско-политички на идејама неоконзервативизма, можемо у поједностављеном облику дефинирати као неолиберализам. Ту се обнавља вјеровање у невидљиву руку ничим ограниченог тржишта, вјеровање које је након велике кризе 1929. било потиснуто на маргину. Главну жртву нове, тј. обновљене у модифицираном облику, концепције представља – социјална држава. Нове мјере, од тзв. флексибилизације радне снаге (преведено на обичан језик: тежња за укидањем било каквих гаранција у погледу радног мјеста и радних права), преко радикалног смањивања социјалних фондова па до, примјерице, укидања или значајног смањивања ограничења у банкарском пословању, резултирале су потпуном слободом капитала и истовременим смањивањем заштите за жртве тржишних законитости.

ФЕУДАЛИЗАМ И ТРЖИШТЕ: У тзв. транзицијским земљама пријелаз од сигурности неофеудалног система у нову реалност слободног и, често немилосрдног па и окрутног тржишта био је особито болан услјед често криминалне приватизације: уз мањину добитника обликовала се губитничка већина, којој није преостало ништа него да се сналази како зна.

Све то, међутим, није довело у питање генералну сугласност у погледу нужности промјена и нужности прихватања постулата неолибералне концепције. Ако губитници и нису с одушевљењем примили нове нужности, већина се њих ипак понашала онако како се људи понашају кад се суоче с неком природном непогодом: нитко неће љубити пљусак који га је неприпремљеног затекао, о потресу или поплави да и не говоримо. Но, побуна против кише, снијега и олује која би ишла даље од снабдијевања заштитним средствима (кабаницом, кишобраном и сличнима) што ће нам помоћи да лакше преживимо кијамет, побуна која ће завршити у пљувању на небо из којег стижу све те непогоде – с правом ће се доживјети као израз потпуне неуравнотежености.

Тај губитнички фатализам посебно је био оснажен искуствима пропала "реалног социјализма" – при чему су та искуства приказивана, из интересно разумљивих мотива, у још мрачнијем облику од оног мрака за који би се реално могло показати да је доиста био на дјелу у временима комунистичке диктатуре. Не свиђа вам се незапосленост? Врати се онда у комунизам у ком си умирао од глади и кад ниси смио рећи да си Пољак (Бугарин, Литванац...), нити си смјела рећи да си Молдавка, Украјинка, Румуњка! Тако је најочајнијима преостала тек утјеха у фундаменталистички разумљеној новој религиозности, која ће антикапиталистичку конотацију задобити примарно у исламу, а у нешто мањој – или мање видљивој – мјери, и у другим западним религијама. Озбиљна критика неолиберализма није, дакако, замрла, али њезина је практичка моћ била

темељито ограничена дјеловањем глобалне логике неолибералног тржишта или логике ослобођеног и ничим спутаног капитала.

И тек је криза, тзв. финансијска криза, која се на свјетском плану јасно очитовала ујесен 2008, реактуализирала питање љевице. Показало се, наиме, да је посве слободно тржиште у својој бити аутодеструктивно, да разара себе само једући властиту супстанцију, те тенденцијски води у катастрофу несагледивих размјера. Потрага за алтернативом доминантном неолиберализму почела се разумијевати као питање опстанка, што је резултирало тиме да она одједном више није ствар за коју су заинтересирани тек неки очајници, којекакви маргинални и маргинализовани, нити само уски академски и интелектуално-елитистички кругови, већ је, такорећи преко ноћи, доспјела у центар пажње.

И, као што је у таквим ситуацијама уобичајено, цјелокупно то питање нужности обнове љевице и реактуализације идеје социјализма покренуло је један нови вал интелектуалне и политичке моде. Јучер је било демодирано говорити о солидарности, правди, праведној или бар праведнијој расподјели – данас је то ствар помодне пристojности.

ШТА БЕШЕ СОЦИЈАЛИЗАМ: Поставља се, међутим, питање, што је то љевица и о каквом је социјализму ту ријеч. Занемаримо ли моду која, уобичајено, промиче и продаје и оно што има и оно што нема озбиљне везе с рационалном сржи која се первертирала у помодност, ваља рећи да социјализам о којему је ријеч није никакав дериват "реалног социјализма", поретка који је своју хисторијску шансу искористио на, чини се, једини могући начин: поучио нас је да надомјештање самосврховите производње вишка вриједности самосврховитом производњом вишка моћи законито и нужно води у самоурушавање. Додуше, та је поука изазвала и једну колатералну штету: наиме, компромитирала је и саму идеју социјализма, као што је већ речено.

Но, та штета не би требала бити од посебно велике важности уколико се разјасне појмови и уклони произведена збрка. А то је могуће уколико се – насупрот реалсоцијалистичким носталгичарима, љевичарским догматичарима, разним националбољшевицима, клеробољшевицима и сличној братији, али и насупрот идеолозима неолибералне глобализације и тзв. тржишним фундаменталистима – јасно упозори на то да се идеја социјализма не може, без појмовног силовања и прагматичнога идеолошког волунтаризма, изједначити с тзв. комунизмом (дакле: бољшевизмом, догматским марксизмом-лењинизмом, "научним комунизмом" и сличним идеологијским творевинама). Дапаче, у споменутој је сврху нужно демонстрирати да "реални социјализам" и његове идеологијске творевине представљају само једну

варијанту или дериват идеје социјализма, и то дегенерирану, темељито изопачену, од садржаја и смисла очишћену варијанту. Једнако тако ваља показати да је појам љевице релативан и да овиси о околностима и констелацији.

У том смислу може бити илустративно нпр. то што би се у нацистичкој Њемачкој хипотетички љевичарима могли назвати они нацисти који су се унутар нацистичког покрета залагали за то да се расно питање ријеши протјеривањем непожељних, те су се стога противили физичком истребљивању "нижих раса"; хипотетички зато што није документовано да су се у увјетима тоталитарне контроле унутар Партије такви уопће икада и појавили. У "љевичарској" Стаљиновој Совјетској Русији с друге су стране десничарима сматрани они бољшевици који су се залагали за очување приватног власништва над ситним сеоским посједима.

Ако, међутим, установимо да љевицу историјски можемо дефинирати склоношћу и залагањем за укидање (смањивање) друштвене неједнакости, принцип социјалне правде и солидарности, друштвене промјене које повећавају ступањ јавног добра и опће добробити, одбацивање ксенофобије и национално-државне искључивости и коначно, али не на посљедњем мјесту, за слободу (како индивидуалну тако и опћу), онда се антидетичке вриједности које би се имале примјењивати за карактеризацију деснице (хијерархија, ред и поредак, примат нације и државе над индивидуом итд.) исказују у једном новом свјетлу. Показује се, наиме, да је у "реалном социјализму", осим у сфери пропагандистичких прокламација с припадајућим идеолошким флоскулама, апсолутно доминирао дух деснице. Укратко, показује се да је посве неодрживо повезивати љевицу с "реалним социјализмом". Уводно споменути зборник даје плуралношћу ауторских прилога што их доноси вриједан допринос том разјашњавању.

РАСКИДАЊЕ БЛИСКОСТИ: Што важи за љевицу, важи и за идеју социјализма. Она се – осим на разини анализе процеса изопачења, од чега ниједна идеја није изузета – нипошто не би смјела повезивати с већ назначеним историјским резултатима тих дегенеративних процеса. Показује се да су изворни либерализам и недегенерирани социјализам међусобно много ближи него што би иједан од њих био повезан с конзервативизмом и историјском (као и актуалном) десницом. И један и други имају у средишту интереса слободу; први, додуше, наглашава индивидуалну слободу, други у први план ставља увјете који ће потлаченима омогућити збиљску (а не тек прокламирану и правно зајамчену) слободу, али се – бар не до појаве бољшевизма – не одриче неприкосновености индивидуалне слободе. Кад је Стаљин 1906. дефинирао разлику између социјализма (тј. будућег бољшевизма) и анархизма (тј. сваког социјализма који не маргинализира важност индивидуалне слободе) тиме што први ставља све на колектив, а други све на индивидуу, онда су зацртане линије темељита расцјепа између социјализма и његова изопачења.

Тек ослободивши се тог баласта неспоразума и дегенерација, љевица има шансу да се озбиљно позабави алтернативом успостављеном стању ствари. То, дакако, није пут револуције у класичном смислу, већ пут којим би се успоставила динамичка равнотежа слободе, праведности и солидарности, на трагу обнављања заједничких коријена изворних идеја социјализма и либерализма. Хоће ли се при том користити ријечи као што су љевица и социјализам – мање је важно, ако и не посве неважно. Важно је хоће ли се изнаћи и успоставити механизми демократске контроле над оним средиштима свјетске моћи који су слободни од било какве контроле и који услијед те изосталости контроле носе у себи ризик од изазивања катастрофа неслућених и незамисливих размјера.